

М. А. Кирилюк

*канд. філол. наук, доцент кафедри теорії та практики іноземних мов
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*

КАТЕГОРІЇ ДЕМІНУТИВНОСТІ ТА АУГМЕНТАТИВНОСТІ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ: СЛОВОТВІРНИЙ І ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТИ

Довгий час прагматичні дослідження становили роботи, пов'язані з синтаксичним рівнем, що було цілком закономірно, так як прагматика базувалася на теорії мовних актів, теорії дії, теорії мовної поведінки. Але у вітчизняній лінгвістиці інтерес до тих аспектів слова, які сьогодні названі прагматичними, відзначався завжди, тому не дивно, що в середині 80-х років на матеріалі німецької мови з'являються статті вітчизняних германістів, присвячені прагматиці слова. Прагматичне значення слова вбирає в себе оцінку, емоційність, експресивність, коннотацію.

Стосовно досліджуваних категорій демінутивності та аугментативності, то сучасне мовознавство іноді більш орієнтоване на знаходження та пояснення ідіоетнічних особливостей у мовах світу, ніж на пошук універсального компонента. Б. Успенський відзначає, що прагнення знайти причини відмінностей у мовах, культурах, національному характері тощо, яке характеризує сучасну лінгвістику, примушує шукати свій особливий "дух" у кожній мові, а вивчення універсального в мовах світу відходить певним чином на другий план [4, с. 8].

Та незважаючи на важливість дослідження специфічних законів і особливостей у мовах світу, які визначають індивідуальну самобутність кожної з цих мов, питання мовних універсалій залишається актуальним. Еквівалентність при існуванні розбіжностей – це кардинальна проблема мови і центральна проблема лінгвістики.

Такою, зокрема, є категорія демінутивності як універсальна гносеологічно-мовна категорія, яка в мовах світу здатна виражатися за допомогою засобів різних рівнів мовної структури, реалізуючи семантику зменшеного розміру об'єкта, ослабленого вияву ознаки чи дії, що може супроводжуватися певними

оцінно-емоційними та експресивними семами; вона тісно переплітається з багатьма іншими гносеологічно-мовними категоріями, що свідчить про її здатність багатогранно відображати навколишню дійсність.

Одним із основних засобів представлення категорії демінутивності в національно-мовних картинах світу є демінутиви, які у багатьох мовах крім функції позначення малості служать і для вираження емоцій мовця, поява яких викликана тими чи іншими властивостями об'єкта, особистим ставленням адресанта або ситуацією мовлення, а також для створення експресивного фону. Тому місце демінутивів у лексичних системах різних мов неоднакове: в одних вони мають особливий статус оцінно-емоційної лексики, в інших репрезентують лише значення малості з майже або повністю відсутнім потенціалом оцінно-емоційних конотацій [2, с.207-212].

О. С. Кубрякова звертає увагу на те, що можна назвати категорії, які найчастіше мають у різних мовах словотвірний характер і демонструють членування світу, що здійснюється за допомогою дериваційних засобів. Це, перш за все, експресивно-оцінно-емоційні категорії, в тому числі оцінно-квантитативні. Вони сприяють "розміщенню" об'єкта в одній із точок шкали "погано" – "добре", або "багато" – "мало", або "до норми" – норма" – "вище норми" і служать творенню демінутивів та аугментативів [1, с. 64].

Означені поняття в різних мовах можуть позначатися за допомогою засобів різних рівнів мовної структури. Як правило, в європейському мовному ареалі найуніверсальнішим є суфіксальний спосіб творення. Доцільно зауважити, що якраз внаслідок суфіксального способу творення демінутиви отримують здатність виражати всю ту гаму оцінно-емоційних та експресивних значень, яка їм властива.

Проте в мовах світу семантика зменшеності може виражатися не лише за допомогою демінутивних суфіксів, але й іншими засобами, які формують різні зменшувально-оцінні значення. Засоби відтворення поняття зменшеності можуть формуватися і в морфології, і в лексиці, і в синтаксисі, але залежно від конкретної мовної структури в одних мовах ядерну позицію займають синтаксичні форми, при цьому лексичні й морфологічні відходять на

периферію, в інших у ролі ядерних виступають морфологічні форми при периферійній позиції синтаксичних і лексичних виразників та ін.

Так, в турецькій мові, що небагата демінутивними засобами, існують суфікси, які виражають виключно дружню симпатію [5, с. 47]. У країнах Латинської Америки до шановних людей звертаються традиційно за допомогою демінутивів [там же, с. 44], схожі тенденції фіксуються в китайській і японській лінгвокультурах. У палітрі представлених засобів німецької мови немає засобів, які репрезентують подібний сенс. В цілому, можна припустити, що в німецькомовній свідомості існують концептуальні моделі демінутивної деривації, які мають національно-культурні особливості.

Категорія демінутивності як прототип моделює уявлення носія певної лінгвокультури про зменшеність об'єкта навколишньої дійсності, про відхилення від норми в бік зменшення його розміру, об'єму, кількості. Таким чином, в основі формування категорії демінутивності лежить оцінка, безпосередньо пов'язана з пізнавальною діяльністю суб'єкта пізнання і заснована на порівнянні.

Категорія демінутивності у своїй об'єктивно-логічній функції протиставлена категорії аугментативності. Історичний розвиток категорії відбувався в сторону зміщення акценту на емоційно-оцінний компонент. Якщо спочатку демінутивне конкретно-предметних іменників функціонували зі значенням реальної зменшуваності, про що свідчать дослідження, проведені на матеріалі різних мов (роботи Е. С. Травушкіної, Н.В. Шемборської та ін.), то поступово емоційно-оцінний компонент стає провідним у вираженні різного роду кількісно оцінюючих нюансів. У сучасній мові категорії демінутивності-аугментативності відображають відхилення від норми в квантитативно-кваліфікативному осмисленні об'єктів дійсності у бік зменшення / збільшення ознаки і висловлюють ставлення до оцінюваного об'єкта.

Засобами репрезентації демінутивів в німецькій мові виступають суфіксальні концепти *-chen*, *-lein*, *-i* (*Mäuschen*, *Sensibelchen*, *Bächlein*, *die Omi*), периферію складають *-ling*, непродуктивний *-el* (*Dichterling*, *Bündel*), а також

запозичений префіксальний концепт *mini-* (*Minisender, Minibus, Minigarten*) та ін.

У німецькій мові суфікс *-chen* є одним з найпродуктивніших засобів деривації в цілому, зросла частка суфікса *-i* в репрезентації сенсу демінутивів (*Vati, Sozi, Schlaffi, Brummi, Ersti, Erstsemesteri*) [7, с. 39].

Суфікс *-ling* малопродуктивний в німецькій мові і в основному служить для формування номінацій з когнітивно виділеною пейоративною оцінкою, відображаючи уявлення про відхилення від очікуваної норми, від потенційних вимог, що пред'являються соціумом до поведінки і характеру оцінюваного особи: *ein Schwächling, ein Naivling, ein Feigling*.

Запозичений префіксальний концепт *mini-* пов'язаний швидше з раціональною оцінкою, оскільки моделює уявлення про об'єктивні параметри оцінюваного об'єкта, його метричних даних. Так, *Minibar - kleiner Kühlschrank mit Getränken, Minirock – Bisknapp zur Mitte der Oberschenkel reichender Rock, Minispion – Sehr kleines Abhörgerät, Minicar - Kleintaxi (Wahrig)*.

У цьому зв'язку концепти *-chen, -lein* володіють великим семантичним потенціалом, реалізуючи як об'єктивно-логічне значення малості, так і цілий ряд емоційно-оцінних смислів. Вони можуть взаємодіяти як з предметними іменами, так і абстрактними поняттями: *Alltagskümmchen, Ideechen, Skandalchen, Zweifelchen, Visionchen*.

До національно-культурних особливостей репрезентації категорії демінутивності в німецькій мові слід віднести, наприклад, частотність породження нових одиниць на основі наявних моделей. За цим показником німецька мова відрізняється середньою частотністю порівняно з цілою низкою германських, романських і слов'янських мов. Так, незважаючи на наявність у французькій та англійській мовах моделей експлікації демінутивності, на їх основі майже не відбувається формування нових номінацій.

Окрім цього категорія демінутивів представлена в німецькій лінгвокультурі тільки субстантивними утвореннями, тоді як в романських, слов'янських та деяких інших мовах на базі одних і тих же суфіксів можуть

утворюватися як субстантиви, так і ад'єктиви з демінутивним значенням [5, с. 47].

Стосовно категорії аугментативності, то особливості її вираження у мові були предметом низки досліджень. Зокрема, В. Фляйшер, М. Д. Степанова систематизували засоби реалізації категорії аугментативності в німецькій мові [3, с.23]. Побудову семантико-словотвірних моделей категорій аугментативності/ демінутивності і виявлення їх опозиційних відношень на матеріалі німецької мови дослідив С. О. Карбелашвілі. У роботі Б. Руф проаналізовано структуру та семантику аугментативів із запозиченими префіксами та префіксоїдами. М. Каммерер уточнив термін „аугментативність“ та суть цієї категорії. Функціонуванню фразеологічних одиниць з демінутивними та аугментативними одиницями в українській мові присвячено дослідження А. Ю. Пономаренко. Аугментативні іменникові утворення у сучасній українській літературній мові були об'єктом аналізу В. П. Олексенко. Однак об'єктом спеціального дослідження в сучасній німецькій мові аугментативи ще не були.

Відповідно до існуючих підходів під аугментативністю розуміють семантико-словотвірну категорію, що об'єднує лексичні одиниці, які мають такі характеристики, як підсилена якісна ознака; збільшений розмір, об'єм, кількість та міра; вищий рівень чи збільшений ступінь тощо зі стилістичним експресивно оціночним компонентом.

Специфікою німецької мови є те, що в ній у вираженні аугментативності спеціалізуються напівпрефікси. Аугментативні префікси мають загальне значення збільшення. Деякі напівпрефікси можуть виступати як в ролі аугментативних, так і в ролі афірмативних, що містять загальну сему "дуже хороший".

Список аугментативних напівпрефіксів досить великий. У граматиці Дудена їх налічується 15: *Affen-* (*Affenschande*), *Bier-* (*Biereifer*), *Erz-* (*Erzgauner*), *Heiden-* (*Heidenangst*), *Höllen-* (*Höllenlärm*), *Hyper-* (*Hyperfunktion*), *Kolossal-* (*Kolossalfilm*), *Mammut-* (*Mammutbetrieb*), *Marathon-* (*Marathonrede*),

Maximal- (*Maximalmenge*), *Monster-* (*Monsterprogramm*), *Riesen-* (*Riesenerfolg*), *Mega-* (*Megastar*), *Spitzen-* (*Spitzengeschwindigkeit*), *Super-* (*Superathlet*) [6].

І аугментативи, і афірмативи, служать для вказівки на відхилення від норми в бік збільшення ознаки, ступеня якості, важливості, що є повною протилежністю демінутивним утворенням. На противагу меліоративної конотації демінутивів, аугментативи часто мають пейоративний зміст. З психологічної точки зору пояснити більш частотне вживання демінутивів у порівнянні з аугментативами можна тим, що людині властиво більше любити слабе, при цьому їй приносить задоволення вишукувати недоліки у сильного, таврування його сили, наприклад, як неотесаності і бруталності.

У результаті дослідження німецькомовних реалізацій категорій демінутивності та аугментативності можна стверджувати, що уже їхніми словотвірними моделями їм забезпечується відчутний прагматичний потенціал. Якраз словотвір іменника як основного репрезентанта означених категорій на морфологічному рівні попри обмеженість його парадигми у порівнянні з іншими мовами, наприклад українською, виявляється прагматично релевантним. Зрештою в комунікації через безпосередню емоційну реакцію комунікантів відбувається перехід від семантичного аспекту словотвірних моделей до власне прагматичного.

А дослідження сфери та типів мовних ситуацій, в яких вживаються демінутиви та аугментативи в німецькій мові, як і їхня реалізація в різних контекстах та типах дискурсів може стати перспективним напрямом подальших наукових розвідок.

Список використаних джерел

1. Кубрякова Е. С. Части речи в ономазиологическом освещении : [монография] / Е. С. Кубрякова. – Изд. 2-е. – М. : ЛКИ, 2008. – 115 с.
2. Руда Н. В. Категорія демінутивності – гносеологічно–мовна універсалія / Н. Руда // [Studia linguistica](http://studia.linguistica). – 2012. Вип.6(1).– С. 207–212.– Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Stling_2012_6\(1\)_36](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Stling_2012_6(1)_36)
3. Степанова М. Д., Чернышева И. И. Лексикология современного немецкого языка / М. Д. Степанова, И. И. Чернышева – М. : Академия, 2007. – 256 с.

4. Успенский Б. А. Язык и коммуникационное пространство. – М.: РГГУ, 2007. – 329 с.
5. Donalies E. Dem Vaterchen sein Megahut. Der Charme der deutschen Diminution und Augmentation und wie wir ihm gerechnet werden // Breindl E., Gunkel L., Strecker B. Grammatische Untersuchungen, Analysen und Reflexionen. Tübingen: Verlag Narr, 2006. S. 33-51.
6. Duden–Grammatik. Die Grammatik (2005). Hrsg. von der Dudenredaktion. 7., völlig neu erarb. und erw. Aufl. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag, 2006, – 918 S.
7. Würstle R. Überangebot und Defizit in der Wortbildung: eine kontrastive Studie zur Diminutivbildung im Deutschen, Französischen und Englischen/ R. Würstle.– Bonn: P. Lang, 1992.– 225 S.